

Промінь

З М І С Т.

1. Квітчастий луг. *П. Тичини.*
2. Пригвожені. *В. Винниченка.*
3. Наше поле. *Гр. Чупринки.*
4. З нарису «Хутір». *М. Івченка.*
5. Мое кохання. *Гр. Чупринки.*
6. В осени. *Олени Журливої.*
7. «Мазьпа». *Мих. Могилянського.*
8. Ти кажеш. *Олени Журливої.*
9. Розширення автономії Галиччини.
Смерть ціс. Франца-Йосифа. *М. Грушевського.*
10. Петроградський клопіт. *П. Смутка.*
11. З окупованого краю. *Сергія Єфремова.*
12. В Росії й за кордоном. *С.*
13. На літературні теми. *Л. Бурчака.*
14. Верхарн. *А. С.*
15. Про «Ліса Микиту» *І. Франка.*
М. М—ського.
16. Українське Наукове Товариство в
Київі. *М. Ж.*
17. Памяти Лисенка. *Гв. Стешенка.*
18. Хроніка.
19. Бібліографія.
20. Оголошення.

№ 2—4.

11 грудня 1916 року,

Ціна окремого числа 50 коп.

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Москва.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

НА УКРАїнСЬКИЙ БЕЗПАРТІЙНИЙ, ПОСТУПОВО-ДЕМОКРАТИЧНИЙ

ТИЖНЕВИК

ЛІТЕРАТУРИ, НАУКИ, МИСТЕЦТВА, Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

„ПРОМІНЬ“

при близькій участі: О. Білоусенка, Л. Бурчака, В. Винниченка, М. Грушевського, С. Єфремова, М. Жученка, О. Олеса, А. Саліковського, П. Смутка, М. Філянського, Гр. Чупринки і инш. (Повний список постійних співробітників буде подано в одному з найближчих чисел).

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік (від падолиста 1916 року) 8 р., на пів року (до кінця квітня 1917 року) 4 р. 50 к., на три місяці (до кінця січня 1917 року) 2 р. 50 к., на один місяць 70 к. Окреме число 30 к.

Для народніх учителів, сільського духовенства, молодшого земського медичного персоналу, учнів, робітників і селян, коли вони звертаються безпосередньо в контору, передплата на рік 7 р.

При зміні адреси повинно прислати 25 коп. поштовими марками і подати свою попередню адресу, або № бандеролі.

При всяких запитаннях контора просить надсилати на відповідь арку.

КРІМ КОНТОРИ ПЕРЕДПЛАТА ПРИЙМАЄТЬСЯ В ТАКИХ КНИГАРНЯХ:

Українська книгарня, був. „Кієвская Старина“. Кієв, Безаковская, 8.

Крамниця, „Час“. Кієв, Владимирская, № 53.

Українська Книгарня. Полтава, д. Ворожейкина, ряд. съ „Европ. гост.“.

Кн. маг. Г. И. Маркевича. Полтава, Б. Котляревского.

Українська Книгарня. Харків, Петровскій пер. № 18.

Українська Книгарня. Петроград, Петроградск. ст., Большой пр., № 1.

Українська Книгарня. Екаторинодарь, Екатерининская, № 34.

Українське Т-во „Просвіта“. Николаевъ, Московская, № 3.

Українська Книгарня „Слово“. Екаторинославъ, Полицейская, № 36.

Українська Книгарня. Кременчугъ, Екатерининская, № 4.

Книгарня „Діло“. Одесса, Преображенская, № 11.

В Москві в книгарнях: Вольфа (Кузнецкій Мостъ), „Новое Время“ (Неглинный пр.), „Наука“ (Б. Никитская), Карбаснікова і „Студенческаго Издательства“ (Моховая ул.).

КОНТОРА одчинена що—дня крім свят від 5 до 7 годин вечора.

Адреса РЕДАКЦІЇ і КОНТОРИ: Москва, Піварська, 26, 7.

Телефон 2-46-36 (тільки від 5 до 7 год. веч.).

Редакція ласкаво просить авторів прислати рукописи неодмінно чітко написаними (бажано на машинці), при тому на одному боці аркушу, в противному разі рукописи не приймаються до друку.

Авторам, які присилають рукописи перший раз, повинно подавати свої адреси або на самих рукописах, або в листах, при яких вони надсилаються.

Прийняті до друку рукописи можуть бути редакцією змінені або зменшені.

Неприняті рукописи переходять в редакцію два місяці, після чого, коли не буде прислано на їх повернення марок, знищуються і з приводу їх редакція в листування не вступає.

Дописи, на яких нема підписів і адрес їх авторів, не друкуються.

ТИЖНЕВИК **ПРОМІНЬ** ТИЖНЕВИК

літератури, науки, мистецтва й громадського життя.

Квітчастий луг і дощик золотий.
А в далені, мов акварелі,—
Примружились гаї, замислились оселі...
Ах, серце, пий!

Повітря—мов прив'ялий трунок.
Це рання осінь шле цілунок
Такий чудовий та сумний.
Стою я сам посеред нив чужих,
Немов покинута офіра.
І слухає мій сум природа люба, щира
Кріз плач, кріз сміх.
Вона сама—царівна мила—
Нераз свій смуток хоронила
В самій собі, в піснях своїх.
Стою. Молюсь. Так тихо-тихо скрізь,—

Мов перед образом Мадони.
Лиш від осель пливуть тужні, обнявшись,
дзвони,—

Узори сліз.
Лише з-над хмар часом прилине
Прощання з літом журавлине—
Погасле, як парча із риз...
Гей, над дорогою стоїть верба,
Дзвінки дощові струни ловить,
Все вітами хитає наче сумно мовить:
Журба, журба...
Отак роки, отак без краю
На струнах Вічності перебираю
Я, одинокая верба.

П. Тичина.

Пригвождені.

Пьеса на 4 дії.

Дієві особи.

Тимофій Наумович Лобкович, професор.
Устина Марковна—його жінка.
Родіон—їхній син.
Настасія
Ольга
Ліма } дочки їхні.
Євген Михайлович Вовчанський—чоловік Настасії.
Борис Борисович Шелудько, чоловік Ольги, інженер.
Микола Іванович Голубець—приват-доцент.
Олексій Захарович Гордий—журналіст.
Павло Петрович Вукул—студент.
Калерія Семенівна Прокопенко (Кіля)—курсістка-медичка.
Антимович.
Няня.
Катя, покоївка.

1-а Д І Я.

Віталія Лобковичів. Обставлена гарно, зі строгим смаком. Рояль. Багато квіток. Куточок під пальмами.

Двері: ліворуч у покої; просто в передпокій; праворуч—до кабінету Лобковича.

На сцені нема нікого.

З кабінету виходить *Лобкович*. Високий, широкий в плечах, горбиться. Обличчя з буйними рисами; сивувата; не широка борода; чоло високе з залізами. Вираз лица переважно непорутно серйозний, не хмарний, але немов би задумливий. Посміхається рідко. Дивиться ніби зпідлоба і вбік од того, з ким балакає. Має довгий, гарний сюртук. Любить ходити по хаті, закривши руки за спину й серйозно мугикаючи якусь мелодію.

Лобкович (ходить і мугикає з стисненими гу-

Розширення автономії Галиччини. Смерть ціс. Франца-Йосифа.

Разом з проголошенням самостійної Польщі, того ж самого дня, 23 жовтня, коли покладались на точність денеш,—австрійський цісар, тепер вже покійний, звернувся до міністра-президента Кербера з рескриптом, котрим заповів розширення галицької автономії. «В той самий момент, коли твориться нова держава з російських губерній» (окупованих австро-германськими військами), цісар бажає, аби Галиччина, яка понесла стільки жертв під час сеї війни і заслужила «право на найгорячішу батьківську опіку», дістала міцні підстави для свого національного й економічного розвитку—«права самоуправи в усім тім обсягу, який тільки може бути погоджений з приналежністю її до Австрійської монархії». Він поручає отже міністрови-президентови виробити і внести в законодавчій дорозі відповідний законопроект.

Сеї акт і висловлені ними в нім гадки, а також і вражіння ним викликані ми зрозуміємо відповідно, коли його термінологію візьмемо з становища галицьких Поляків—коли до терміну «Галиччина» зробимо додаток: «та котру представляє польське парламентарне коло», і будемо тямити, що тут іде мова про інтереси і бажання польської людности Галиччини, яка й досі вважається властивим її господарем в вищих австрійських кругах,—властиво польські правлящі верхи і всі на кім спочиває їх панованне.

Ім сеї цісарський рескрипт дійсно обіцяє сповнення їх найгорячіших бажань і домагань і ними буде оцінений як акт дійсно «найгорячішої батьківської опіки». Він несе їм вість про «вилученне» чи «відокремленне Галиччини» (wyodrębnienie Galicyi), що вважалось в сих кругах угольним каменем сили й значіння польського елемента в австрійських краях, єдиною певною запорукою його теперішнього «стану посідання» в Галиччині і будучих «здобутків», гарантією тривкого пановання і культурного, економічного й національного розвитку—не тільки власним коштом, але й коштом інших народностей: української і так само жидівської. Від самого прилучення Галиччини до Австрії в сім лежали мрії й пляни польських владущих верхів—шляхетських, а потім і буржуазних «національно-демократичних» кругів (з їх розвитком і припущенням до політичної ролі й значіння), і з початком нинішньої галицької автономії вони були сформуловані в резолюції польської соймової більшости галицького сойму 1868 р., яка потім все повторялась як принципіальне домаганне польської політики в Австрії. Вона жадала, щоб на місце безпо-

середнього представництва галицької людности в віденському парламенті заведено делегацію галицького сойму для участі в рішенню певних загально-державних справ (галицька людність, значить, не вибирала б послів до парламенту, але галицький сойм себ-то його більшість, висилає делегатів з поміж себе, як висилаються делегації від віденського парламенту і венгерського сойму для нарад над певними спільними справами); щоб намісник Галиччини був одвічальний перед галицьким соймом; щоб Галиччина була вилучена з-під вищого судового трибуналу (сенату) віденського й дістала свій власний трибунал у Львові; щоб державні мастки Галиччини передані були в завідуванне галицької автономії. Сповнення сеї резолюції значило б, що Галиччина вся, польська й українська, перейшла б у нероздільне і нічим необмежене володінне польсько-шляхетської соймової більшости, яка не тільки фактично (як тепер), але й формально держала б у своїх руках адміністрацію краю; адміністрація ся вийшла б з усякої залежности від центральних органів держави; ні парламент, ні центральне правительство не мало б змоги контролювати її та мішатися взагалі до місцевих відносин, і українська меньшість, засуджена на те, щоб бути невеликою меньшістю в соймі, не маючи ніякої змоги противитися польській перевазі в краю, не могла б мати ніякої помочи і з боку центрального правительства або парламенту.

Зрозуміло, що з української сторони весь час ішла рішуча й різка опозиція сій програмі «вилучення Галиччини» або «розширення автономії» її. Тільки деякі «угодовці» чистої води, переконані, що з-під польської переваги в Галиччині Українцям вирватись однаково ніколи не вдасться і краще їм уладитися з нею й мирно дістати різні уступки й полєкші, ніж бути переможеними в боротьбі й не дістати ніч-го,—з сих мотивів годилися і з польською автономистською програмою. Весь же політичний дух остайніх десятиліть, одушевлений надіями на кращу будучність українського народу, перейнятий переконанням що до його рівноправности й рівновартности з народом польським,—він проходив під знаком рішучої й непримиреної опозиції тим польським змаганням до забезпечення собі вічного пановання в Галиччині.

Програми польських автономистів, що сим вилученням Галиччини чи розширеною автономією хотіли скріпити, увіковічити й вінчати галицький устрій, його «суспільну ерархію»—панованне польської шляхти, український демократичний рух противставляв, по

перше — домаганне демократизації галицької автономії, себто скасування системи всяких привілеій в представництві (соймовім, повітовім і громадськім) для суспільних верхів, — себто більших власників і заможнішої буржуазії. Власне сим привілеїям завдячав свою перевагу польський елемент, а український через їх зіставався в меншості не тільки в галицькім соймі, але і в повітових радах.

По друге — Україні домагалися поділу теперішньої Галиччини на її давніші, історичні і заразом етнографічні складові часті, зовсім припадково й механічно звязані в одну провінцію при прилученню до Австрії: домагалися відділення східньої, української, власливої Галиччини (старого Галицького князівства, що за Польщі творило так зване «вєводство Руське») від західньої, польської Галиччини (старої Малої Польщі — вєводства Краківського и почасті Сендомірського).

Через отсе недорічне сполученне в одній провінції та в однім соймовім представництві двох ріжноплеменних областей, і через упривилєйованне в представництві вищих, польських громадських верств, український елемент в неподільній, теперішній Галиччині був засуджений бути національною меншістю, спадаючи в соймовім представництві часом низше 10%. Його, — а польський у всім грав ролю хазяїна краю. Коли б східню Галиччину відділено в осібну провінцію і устрій її демократизовано: переведено принцип горожанської рівноправности, — польський елемент у ній перейшов би на становище меншости, майже рівносилої і рівновартної з елементом жидівським, а елемент український, що перед війною все ж становив в східній Галиччині 60—70% людности, хоч не відразу, то поволі міг би прийти до такого становища, яке належало йому по всякому праву як чисельній більшості в своїм коріннім краю. До сповнення ж сих умов — до поділу Галиччини і демократизації її устрою, демократичні українські круги вважали потрібним противитись всякому розширенню галицької автономії й збільшенню прав галицького сойму, а стояти за можливо ширшу контролю і участь в галицькій управі центральних органів — парламенту і міністерств. Коротко сказавши — в противстваленню до польських автономистів вони являлись централістами, не вважаючи на всі награвання польських публіцистів і політиків на таких благозвучних термінах, як автономія, розширення самоуправи, «боротьба з скостенілим бюрократичним централізмом», і т. д. Супротив польської шляхетської автономії навіть німецький бюрократичний централізм галицькими Українцями вважався користнійшим, — тим більше, що йому однаково мусів прийти

кінець, польський же автономізм всяко забезпечав себе на довгі віки.

Правда, в останніх роках перед війною провідники української національно-демократичної партії, з котрими в тім ішов разом і радикальний клуб. і ще більше — буковинські послі (що незадовго перед тим перевели у себе національний компроміс, признавши широкі права місцевим Полякам), — зішли з отого принципального становища, яке я тільки що охарактеризував. Під впливом ріжних обставин і міркувань, на котрих не можемо спинятись в рамках сей статті, ¹⁾ вони пішли на угоду з Поляками в справі реформи галицького сойму і галицької автономії взагалі, і прийняли її формально з початком 1914 р. Реформа ся значно поширювала те становище, яке в той момент український елемент фактично займав в галицькій самоуправі і соймовім представництві: вона устапляла напр. поділ соймових мандатів, з котрих забезпечила галицьким Українцям 27%, себто 61 посольський мандат. Відповідне число місць в «виділі краєвім» (земській управі, вибраній соймом) і всяких соймових комісіях і органах. З сього боку угода головнo й оцінювалась тими групами, які йшли на сю реформу. Але з принципального становища вона мала дуже небезпечні сторони, на які не переставали вказувати групи, які обстоювали стару принципальну політику. Не вважаючи на всі застереження українських національних демократів, що вони роблять сю угоду для даного моменту, не зрікаючись своєї програми, тахішм угода ся мала значінне капитуляції галицьких Українців перед польською гегемонією. Вони мирилися з становищем меншости, доведеної до 27% в своїй політичній вазі, тим часом як становили фактично людність рівночисленну з польською. Вони, хоч і з ріжними поправками, приймали клясовий, недемократичний характер галицької самоуправи. Вони мирилися з неподільністю Галиччини, відсуваючи в далекі перспективи жаданне розділу Галиччини. З сього боку, очевидно, оцінювала сей компроміс польська сторона, задля сих принципальних вартостей згоджуючись на ріжні реальні уступки в данім моменті.

На се й вказували такі органи як Літ.-Наук. Вістник, Рада, — але провідники галицької національної демократії, маючи в своїх руках місцеву пресу й національні інституції,

¹⁾ Статті на сі теми міщені в Літ.-Наук. Вістнику в 1913—4 рр можуть увести в сі питання; чивало до сих справ можна знайти і в недавній статті про галицьку самоуправу заступника голови українського парламентарного клубу дра Т. Окуневського в „Украинской Жизни“, кн. № 6—8.

злегковажили всякі остороги і всю опозицію, і в лютім 1914 р. формально прийняли сю угоду, давши таким чином польській стороні акт великого значіння в критичний момент (всеї ваги котрого, розуміється, в тій хвилі не можна було предвидіти). Поляки могли тепер при кожній нагоді покликатись на нього, як на формальне признанне з української сторони польських прав на гегемонію в цілій неподільній Галиччині й ужити його за опору для своїх змагань до вилучення Галиччини і замкнення її в автономне, неприступне для всяких сторонніх впливів і мішань політичне тіло.

Принципальну згоду австрійського правительства на таку реформу їм, очевидно, і удалось отсе здобути при нагоді проголошення самостійної Польщі. На зверх се мало характер нагороди, компенсації австрійським Полякам за те, що їх не допущено до добродійств польської самостійности. Але хто знає хоч трохи польсько-австрійську політику, тому не треба поясняти, що альфою і омегою її все було задержання в польським володінню цілої Галиччини і з становища реальної польської політики забезпеченне його важнішим далеко важніше від усяких зверхніх державних форм. Останніми днями заявився документ, який досить докладно характеризує сю сторону польської політики і звідняє нас від потреби звертатися до інших ілюстрацій її. Се промова голови польського кола Л. Білінського, керманіча нинішньої польсько-австрійської політики, проголошена на зборах польських парламентаріїв у Кракові 3-4 жовтня (цитую її за Р. В'їд. № 269). Вона мала на меті пояснити становище австрійських Поляків що до проголошення польської самостійности в її останнім, пруським варіанті, що вже тоді був рішенням фактом. По словам авторитетного оратора, польське віденське коло весь час, в 1914 і в 1915 році стояло за таке розв'язанне польського питання, яке полягало «в прилученню нероздільного Царства Польського до неподільної Галиччини задля утворення Польської держави в союзі з Австрійсько-угорською монархією. 1) Австрійське правительство дало свою згоду на сей проект, але своєю незручною тактикою супроти Німеччини і самих Поляків воно загрило його й кінець кінцем мусіло прийняти пруський варіант польської самостійности, котрий уже нічим не зв'язує сеї будучої Польщі з Австрією, а вводить в круг воєнних (опертих на воєнній конвенції) і економічних впливів Німеччини. Тим самим Австрія не могла

вже згодитись і на включенне в склад сеї самостійної Польщі своєї Галиччини. По думці д-ра Білінського, галицькі Поляки «не вважаючи на всю прикрість свідомости, що вони зістаються поза сею державою, повинні всіма силами помагати її утворенню», навіть в такій формі. Тим більше, що в тім разі «коли б перемога центральних держав не була б повною» (себто Німеччина не вдержалась при своїй перевазі) міжнародній конгрес міг би й змінити дещо в останнім проекті польської самостійности,—а тим часом дещо приходило й на потіху. «Я мав нагоду говорити на сю тему з міністрами і довідався, що в наших правно-державних відносинах мають наступити переімени: наша автономія буде значна розширена, зявиться якась нова Галиччино, своїм устроєм мало відмінна від будучого устрою Польського царства», пояснив промовець.

Промова ся, як сповіщають, не була пропущена австрійською цензурою, і в союзній пресі появилася, мабуть, для зазначення, що політичні проводирі австрійських Поляків не солідаризуються з останнім проголошенням польської самостійности. Але для нас вона має інтерес, як найновіше признанне того, що для польських політиків Австрії «нероздільність» Галиччини і царства Польського, себто задержання польського володіння в зв'язаних з польськими землями краях українських, білоруських, литовських, являється першою умовою всяких політичних комбінацій. В такім же дусі, очевидно, треба розуміти і винесену на тих же зборах резолюцію, що коло стоїть незмінно на своїй принципальній позиції і протестує «проти всяких плянів розділу польських земель».

І так поставивши на рахунок австрійському правительству, що воно загрило австрійський варіант самостійної Польщі, польські політики встигли добитись формальної обіцянки того, що др. Білінський назвав «новою Галиччиною, мало відмінною своїм устроєм від будучого устрою царства Польського», будучої польської держави. Сі слова служать польським коментарем до слів цісарського рескрипта, теж доволі проречистих, що Галиччині (неподільній, очевидно) будуть дані такі широкі автономні права, які тільки можуть бути погоджені з приналежністю її до цісарства, інакше сказавши—її реальні зв'язки з монархією мали б бути зведені до мінімуму. Се все звучить як обіцянка більшого, навіть ніж ждали старі соймові резолюції 1860-х рр.

Розуміється, сей цісарський рескрипт викликав страшенну тривогу в політичних українських кругах Австрії й енергичні протести против сеї автономії як смертної погрози всьому українському життю, як небезпеки

1) Тут мабуть не добре перекладено: мова йде, очевидно, не про „союз“ з Австрією проєктованої Польщі, а про державний „зв'язок“.

«повного поневолення русинського народу Поляками». ¹⁾ В нашій хроніці були одмічені виступи українських парламентарних клубів, про які досі появились відомости. З другої сторони великого занепокоєння наробила цісарська обіцянка в тих словянських кругах Австрії, котрим приходиться витримувати боротьбу з німецьким елементом. Уже давно австрійські пангерманисти, або «всенімці» (Alldeutsche), як їх там називають, симпатизували з польськими проектами повного вилучення Галиччини з австрійського життя, — маючи на оці інтереси германізму в Австрії. Досі славянський елемент становив більшість в Австрії і неважаючи на всі штуки («виборчої геометрії») — штучний поділ виборчих округів і парламентських мандатів, депутати словянських народностей все таки становили більшу половину віденського парламенту; правда, об'єднувались вони рідко, але їх численність все ж становила певну гарантію («на про всяке»). Вихід же з парламенту і взагалі з політичного життя Австрії найбільшою з її «коронних земель», якою була Галиччина — відокремлення її в окремий край тільки дуже легко зв'язаний з монархією, відразу дало б величезну перевагу германізови. Тим пояснюється, що разом з Українцями з приводу рескрипту занепокоїлись і представники інших словянських народностей. Телеграма з 7 падол. сповістила про відбуті в Відні збори «всіх словянських партій Австрії», що без різниці орієнтацій однодушно запротестували проти «окремого рішення галицької справи» — трактування галицької автономії в виді виїмку з загальних норм. Особливе ж занепокоєння й тривогу виявляють чеські партії, бо ж Чехам перевага германського елемента в Австрії загрожує найгірше.

Чи будуть мати вплив всі ці остороги й протести? Чи буде переведена реформа галицької автономії по мислі рескрипту? Се дуже трудно вгадати.

Цісарський рескрипт появился в момент дуже критичний. Два тижні перед ним вистріл Адлера змусив австрійське правительство зріктися абсолютистського режиму й устами нового міністра-президента пообіцати відновлення діяльності парламенту в найближшій часі. А два тижні по своїм рескрипті, 8 с. ст. падолиста попрощався з світом «свий монарх» Австрії. Його рескрипт був останньою прислугою, відданою ним польським правлящим кругам, котрих щирим протектором і прихильником він був за все своє довге правління, і може ніде ся утрата не викличе таких щирих жалів, як власне в сих кругах. З польською аристократією вазали

покійного тісні й непохитні звязки, він щиро довіряв їй і на галицькі відносини все дивився її очима. Завдяки тому польська шляхта за його правління закинула свою традиційну фронду супроти Австрії й проголосила себе вірною опорою трону (przy Tobie stoim i stać chcemy!) Зате і з свого боку покійний цісар підтримував її незмінно, в рішучі моменти пускаючи в рух навіть свій особистий вплив. З мемуарів одного з польських міністрів напр. ширші круги недавно довідалися, що виїмкові права галицького сойму в справах шкільництва, — що без його згоди правительство не може в Галиччині засновати навіть державної середньої школи з українською мовою (такого права не має більше ні один сойм в австрійських землях), Поляки завдячали особистій волі цісаря, що в тім пішов против поглядів цілого кабінету і накинув йому свою волю. В його наступнику галицькі Поляки ледви чи матимуть такого щирого, рішучого й впливового протектора, яким був покійний — найбільш авторитетний монарх, якого мав на собі австрійський трон.

Через отсю ж особисту авторитетність і популярність, яку в такій високій мірі мав покійний, зміна на австрійським престолі, стає важним фактом, неважаючи, що смерть 86-літнього старця не могла ні для кого бути несподіванкою. Вона матиме чимале значіння в великій кризі, яку переживає Австро-Угорщина. Втягнена сторонніми впливами в світову війну, в котрій зпоміж держав сього звязку найтяжші удари впали на неї, вона видимим чином з кожним ударом, заданим їй, і з кожною хвилиною свого внутрішнього ослаблення переходить під впливи Германії й мусить все глибше і повніше підлягати її політичній програмі. Напр. в тій же промові д-ра Віліньського містяться доволі виразні вказівки на те, як Німеччина використала удари, задані Австрії весною сього року російськими арміями в Галиччині й Буковині, щоб змусити її зріктися всяких претенсій до окупованих з її участю польських областей. Звернувшись в сій тяжкій хвилі по ратунок до Німеччини, австрійське правительство мусіло відріктися свого проекту утворення нового Польського королівства в політичній звязку з Австрією і прийняти пруський варіант, який мав на меті зробити окуповані області здобутком Германії. Справа була порішена в маю червні, виходить з промови — себто після російських успіхів на полудневім фронті.

От у сих обставинах і смерть старого цісаря Австрії, котрого 68-літнє пановання зробило немов якимсь палядієм її великодержавности, її суцільности, її авторитету, приходиться оцінювати як утрату Австрією одного з тих чинників, які хоронили її старий

¹⁾ Телеграма Р. Відом. № 258.

престіж і заважали повному переходови під гегемонію Пруссії. Смерть ся відкриє ще ширшу дорогу пруським впливам на внутрішні справи Австрії. і очевидно, що в сильній залежності від них буде остаточно рішатися й найбільш інтересна для нас з проблем її внутрішньої політики—ся справа галицької автономії, видвинена останнім актом покійного.

Поки що вона завмерла в переходовім моменті, що відділює старе пановання від нового ¹⁾. Скликанне парламенту, обіцяне за життя покійного на січень, тепер відсувається далі. Пройде трохи часу, поки з-під жалібної крепи, що повила Австрію, проглянуть реальні прикмети нового курсу її, і може бути, що намість вилучення Галиччини він видвигне й поставить на чергу інші справи ²⁾.

М. Грушевський.

Петроградський клопіт.

Трудно стало Петроградові... два роки він журився тільки справами „фронту“ і думав що для перемоги над німцем цього досить. Аж ось на третій рік загомонів призабутий досі „тил“.

Виявилась дивна річ, що Країна, яка перед війною годувала Європу, тепер не прогодує сама себе. І не через те не прогодує, що вже нема чого їсти, а через те, що без доброї організації державного господарства можна і маючи хліб голодати. Це так було завжди, але наочно і виразно це показала війна; як раз для війни довелось Росії дати найвище напруження своєї організованої сили—і ця сила не вберегла країни від економічного розруху...

Ціла наука причин—і нових, звязаних з війною, і давніх, більш глибоких,—привела до того, що тепер і громадянство і урядові верстви поставили справи „тилу“ на першорядне місце.

Можна серед цих причин поставити зменшення здобутку хліба, бо добрий шмат російських земель тепер під німцем.

Далі—бачимо зріст попиту на хліб і инший харч: ті мільйони людей, що перед війною недоїдали, тепер у війську потребують доброї їжи і другі мі-

ліони, що мусили покинути свою землю та шукати притулку на чужині,—оті „біженці“, теж збільшили число ідців, особливо по міст х. Робітників стало менше, зате заробітки дуже виростили—і в решті робочий люд почав краще їсти на містах куповане, а по селах своє—до того ж у селах завелись зайві гроші не тільки з заробітків, а ще й з того, що горілки нема, та з пайків, що виплачуються московкам: не стало, виходить, потреби везти свою працю на продаж, нехай буде „мовляв“ краще собі, на власний пожиток.

Що з харчуванням—те саме трапилось і з иншими потребами щоденного життя, що задовольнялись промисловим ринком. Одягтись і обутьись стало трудніше, бо заводи та фабрики почали виробляти краму менше і по дорогій ціні. Багато заводів мусіли цілком повернути свою роботу на військову потребу. І все ж би воно ще нічого: якось би люд і прохарчувався, і одягнувся, і обувся, як би тільки добрий лад, та розумна організація. Але до всіх недостач прилучилась ще найгірша—недостача вагонів для товарного руху,—бо за два роки, працюючи переважно для фронту, залізниця встигла добре розхитати своє господарство. Це зовсім пожуvalo весь механізм державної економіки. Нормальний обмін продуктів господарства та промислу спинився, а ліків проти цього лиха не знайшлося ні в урядових, ні в громадських інституціях. Уряд вживав тільки двох способів: таксу та реквизицію,—але і те й друге вело тільки до того, що крам десь зникав, а ціни ще більше росли; мійські управи робили спроби громадського господарства, закуповуючи м'ясо, рибу та инший харч для своєї людности; але спроби ті були невдалі, перевага в управі була завжди за крамарськими верствами, то вони й охоти великої не мали мішатись в нові економічні умови. А наслідком тих умов з'явилась і розвилась спекуляція на всьому, починаючи від харчів і кінчаючи вагонами...

Найтяжче, розуміється, прийшлося людности великих міст, де дорожнеча життя, дійшла до неможливої міри, а брак харчового припасу швидко поставив на чергу, одна за другою, нові форми економічної організації, що вже кілька часу тому завели у себе німці. Ми маємо „карточки“, без яких неможливо здобути цукру; маємо „мясопустні“ дні, коли не можна ні продавати, ні купувати м'ясної їжі; на масло карточок не маємо, але й самого масла біг дав, і ціна йому підскочила в п'ятеро; маємо як спорадичні факти, громадські ідальні. Словом, все як у людей, паче в „найкращих домах“, з тою відміною, що в кутку, з під поли, та по скаженій ціні, у нас можна здобути все, але, звичайно, не кожному...

На цім ґрунті потроху ростуть і загострюються соціальні антагонізми: широкі маси мійської людности бачать все лихо в крамарях та спекулянтах, крам рі обвинувачують чиновників, село скрегоче, виплачуючи високі ціни за городський крам, а само дере, скільки може, з города за зерно,

¹⁾ Стаття ся була вже вискладана, коли прийшли вісти про конфлікт Кербера з німецькими групами з приводу проєкта галицької автономії, а потім—його виходу з міністерства. Мотиви зміни кабінету одначе досі на стільки мало відомі, що вістається неясним, яку саме роль відіграла в тім галицька справа.

²⁾ Сими днями продовула з римських кругів (найбільш такою можливістю занепокоєних), чутка, що першим актом нового цісаря буде проголошення в день його коронації, 30 грудня, „аяксії Сербії й Чорногори за для сформовання цілокунного Сербсько-хорватського королівства, зложеного з Сербії“ й Чорногори, Босни, Герцеговини, Дальмації й Хорватії (звістка з „Matin“ в № 273 „Р. Вѣд.“) Поки що нових потверджень сеї чутки не наспіло